

Arvet från von Sydow

En betraktelse i anledning av ett halvsekeljubileum

Av Jan-Öjvind Swahn

1939 motionerade författaren, folkdiktsutgivaren och socialdemokratiska politiker Fredrik Ström, tillsammans med ett dussin andra riksdagsmän från olika partier i Första kammaren, om inrättandet av en personlig professur i nordisk och jämförande folkminnesforskning i Uppsala för Carl Wilhelm von Sydow.¹ Redan vid ett försök via universitetets petita 1936 hade Herman Geijer och Jöran Sahlgren från kolleger runt om i världen införskaffat en rad sakkunnigutlåtanden, vilka nu åter bifogades framställningen, och de underströk enhälligt von Sydows unika bredd inom ämnet, hans ställning som en av världens främsta folklorister och hans betydelse som denna vetenskaps internationelle reformator i många avseenden. Åtskilliga uttryckte sin förvåning över att han inte redan var professor. Och så här lyriskt formulerade sig Stith Thompson: "Man kan tycka annorlunda än von Sydow, men man kan inte förneka att han är en av de främsta nu levande inom sin vetenskap. Efter redan en ytlig bekant-

skap känner man den magnetism som förvandlar hans studenter till hans lärjungar. Han är en man som det är värt en pilgrimsfärd att få råka." Ja, hur många av dagens professorer anses vara fullödiga mål för pilgrimsfärder?

Vid sin utnämning var von Sydow nära 62 år gammal och fick alltså bara några få år i ämbetet. Han avgick 1946, och det kan vara anledning att nu femtio år senare kort summera hans halvsekelånga verksamhet dessförinnan.

En av orsakerna till att utnämningsärendet hade dragit ut så långt på tiden var diskussionen om huruvida man skulle tillskapa professurer i vad man då kallade folkkulturforskning eller skilda lärostolar i folkminnesforskning och etnologi. Kanslersämbetet bestämde sig 1939 för det förstnämnda alternativet, och von Sydows personliga professur, som dock knöts till Lunds universitet, kom alltså att rubriceras "nordisk och jämförande folkkulturforskning" – men såväl i universitetets studiehandbok som i tentamensböckerna kunde von Sydow under sin ämbets tid även fortsättningsvis använda termen folkminnesforskning och pläderade inför sin avgång i sin nya årsbok *Folkkultur* upprepa gånger (men som bekant tyvärr utan framgång) för folkminnesforskningens

Artikeln är en utvidgad version av den "von Sydow-föreläsning" som författaren höll vid Etnologiska institutionen i Lund den 8 juni 1995.

¹ *Bihang till riksdagens protokoll 1939. 3 saml. Motioner i första kammaren*, Nr 141.

rätt till egen lärostol, såsom fallet var och alltjämt är i de flesta kulturländer. Det förtjänar dock påpekas att han i sina litteraturpensa även för lägre betyg redan tidigt hade medtagit arbeten av t.ex. Sigurd Erixon och Nils Lithberg. 1937 fanns under betygsgraden "godkänd" upptagna 15 titlar som rörde materiell och social folkkultur i Sverige, så den bild man idag ofta möter även hos akademiska kolleger om von Sydows uppläggning av ämnet som ensidigt folkloristiskt är helt felaktig. Jag blev själv vid min första tentamen för honom grundligt gnuggad på "Lantmannens lätta redskap" ur *Svenska kulturbilder*.

*

1930-talet hade tvivelsutan varit von Sydows storhetstid. När de nyssnämnda panyrikerna skrevs hade han sammanfattat sina forskningsresultat i en rad avsnitt i två band av samlingsverket *Nordisk kultur*, de volymer som handlade om folkdikt och folktro, och som fortfarande är mycket användbara som uppslagsverk.² Han hade gett närapå definitiv form åt sitt genresystem och dess terminologi i en på tyska publicerad uppsats i festskriften till folkviseforskaren John Meier³, och han hade även i den engelska *Folklore* visat ohållbarheten i de Mannhardtska fruktbarhetsresonemangen.⁴ Hans kritik av Kaarle Krohns diffusionsmodell, även i dess något modererade 1920-talsversion, hade publicerats i *Zeitschrift für Volkskun-*

*de*⁵, där också hans kanske viktigaste insats inom festsedsforskningen, uppsatsen om *Lucia und Christkindlein*, varit införd.⁶ I *Niederdeutsche Zeitschrift für Volkskunde* hade han för en internationell läsekrets presenterat sin hypotes om undersagornas indoeuropeiska bakgrund.⁷ Vidare hade han finlipat terminologin i fråga om sin egen associationspsykologiska tolkning av folktron i ett par uppsatser, bl.a. den fortfarande ytterst läsvärda om *Die Begriffe des Ersten und Letzten*.⁸

von Sydows mycket dynamiska 1930-tal framstår i påtaglig relief mot 1940-talet, hans sista decennium som aktiv forskare, vilket ju främst kom att fyllas av en tämligen tjugig och ibland på ömse sidor klart överdimensionerad polemik. Han debatterade med Waldemar Liungman om dennes version av den historisk-geografiska metoden⁹ samt med Sigfrid Svensson om innovationsteori¹⁰, särskilt konkretiserad med hjälp av jultomten, vilket föranledde folk att kalla oss folklorister för tomteforskare¹¹, och framför allt förde han en med tiden alltmera hetsig debatt med Martin P:son Nilsson om bakgrunden till både antik och modern festsed och folktro.¹² Därvid var det inte minst hans tillämpning av begreppet fikt som stod i centrum, och så här femtio år senare skulle jag väl snarast vilja förklara den segslitna matchen som i det närmaste oavgjord. Båda två visade en nästan total oförståelse

⁵ Om traditionspridning. I: *Scandia* 5, 1932. I engelsk översättning i *Selected Papers on Folklore*. Khvn 1948.

⁶ *Zeitschrift für Volkskunde* N.F. 2, 1931.

⁷ Das Volksmärchen als indoeuropäische Tradition. I: *Niederdeutsche Zeitschrift für Volkskunde* 40, 1926.

⁸ I: *Folk-Liv* 3, 1939.

⁹ Finsk metod och modern sagoforskning. I: *Rig* 26, 1943.

¹⁰ Traditionens liv och vandringar. I: *Folkkultur* 3, 1943.

¹¹ af Klintberg, Bengt, Tomteforskningens nuvarande ståndpunkt. I: *Tvärnsnitt* 4, 1987.

¹² Religionsforskning och folktradition. I: *Folkminnen och folktankar* 28, 1941; Gammal och ny traditionsforskning. I: *Folkkultur* 1, 1941; Gammal och ny traditionsforskning. Fortsatt diskussion. I: *Folkkultur* 2, 1942.

² *Nordisk kultur* 9: *A. Folkevisor*, utgj. av Knut Liestøl. B. *Folksägner och folksagor*, utgj. av C. W. von Sydow. Sthm, Oslo & Khvn 1931; *Nordisk kultur* 19: *Folketru*, utgj. av Nils Lid. Sthm, Oslo & Khvn 1935.

³ Kategorien der Prosa-Volksdichtung. I: *Volkskundliche Gaben*, John Meier zum siebzigsten Geburtstag dargebracht. Berlin & Leipzig 1934. – Även i *Selected Papers on Folklore*. Khvn 1948.

⁴ The Mannhardian Theories about the Last Sheaf and the Fertility Demons from a modern critical point of view. I: *Folk-Lore* 1934. – Även i *Selected Papers on Folklore*. Khvn 1948.

Carl Wilhelm von Sydow 1944. Svenskt pressfoto. Malmö.

för varandras argument, bland vilka kan nämnas att von Sydow jämförde falloståget i Athen med Stora Toddydagen och Toddybladet i Lund.¹³ Eftersom hans långa debattinlägg hade svårt att finna forum i de svenska tidskrifterna startade han en egen årsbok, *Folkkultur*, där den första årgången innehöll en nära hundra sidor lång uppgörelse med Nilsson, fortsatt med ytterligare femtio sidor i nästa volym. Det här försvarskriget engagerade honom så helt att han efter 1939 egentligen inte producerade särskilt mycket av nyskapande karaktär, och även hans föreläsningar och seminarier under mina första år i Lund var i hög grad färgade av denna ihärdiga polemik.

*

Carl Wilhelm von Sydows studier i Lund från 1898 ledde först till en fil. kand. av den gamla, breda sorten med betyg i geografi, estetik, teoretisk och praktisk filosofi samt astronomi (!). Licentiatexamen avlade han i engelska med avhandlingen "The Origin and Development of the Definite Tenses in English" samt i estetik/litteraturhistoria med avhandlingen "Studier i Finnsågnen och besläktade byggmästaresågnen", den senare publicerad i *Fataburen* 1907-08. Bägge belönades med högsta betyg.

Licentiatavhandlingar brukar gå ganska spårlöst förbi, men inte von Sydows om Finnsågnen. Hans metod vid utvärderandet och tolkandet av dess i grunden folkloristiska stoff stötte nämligen på patrull från historikerhåll i form av en tämligen nedlåtande och förlöjligande artikel av Lauritz Weibull.¹⁴ Huvudangreppspunkten var att von Sydow tilldelat av honom själv "genom efterfrågningar

bland allmogen insamlade fullt äkta varianter" högre källvärde än de versioner som nedtecknats på 1500- och 1600-talen, något som motiverades bl.a. av att de förra i sina detaljmotiv visade god överensstämmelse sinsemellan. Detta förfaringssätt fann den källkritiske Weibull orimligt. När von Sydow som nybliven docent några år senare i en utredning om folkminnesforskningen som tänkbart examensämne vid Lunds universitet¹⁵ försvarade sin ståndpunkt i detta avseende bidrog det till att fakulteten och särskilt de historiskt orienterade ledamöterna delvis avlog hans ansökan, inte minst på grund av von Sydows bristande förståelse för kravet på historisk källkritik. Att den recenta sägen- eller sagotraditionen till sin utformning kan vara mer ursprunglig än de äldsta historiska eller litterära källorna visade han sedermera i bl.a. sin jämförelse av mästertjuvssagorna med Herodotos berättelse om Rhampsinitos skattkammare¹⁶, men att ett sådant påstående alltjämt stöter på patrull bland filologerna har jag själv fått röna i en debatt med Detlev Fehling rörande Apulejus och Saxo Grammaticus eventuella inflytande på den recenta sagotraditionen.¹⁷ Diskussionen om Finnsågns ursprung kom att pågå nästan lika länge som debatten om självastenskulpturerna i domkyrkans krypta, med inlägg, förutom av von Sydow

¹³ Gammal och ny traditionsforskning. I: *Folkkultur* 1, 1941, s. 77.

¹⁴ Den lundensiska Finnsågnen. I: *Fataburen* 1907-08.

¹⁵ Folkminnesforskning såsom examensämne i Filosofiska fakulteten vid Lunds universitet. 2: Protokollsutdrag. Lund 1912. S. 3 (yttrande av A. Stille).

¹⁶ Småländska Folksagor. I: *Ur Värends historia*. Växjö 1912, s. 7 f; Folkminnesforskning och filologi. Ett svar till Professor Finnur Jónsson. I: *Folkminnen och folktankar* 9, 1922, s. 37 ff.

¹⁷ Fehling, Detlev, *Amor und Psyche. Eine Kritik der romantischen Märchentheorie*. Wiesbaden 1977; Dens., Die alten Literaturen als Quelle der neuzeitlichen Märchen. I: Wolf Dietrich Siegmund (red), *Antiker Mythos in unseren Märchen*. Kassel 1984; Swahn, Jan-Öjvind, *Psychemythos und Psychemärchen*. *Ibid.*

själv, även av bl.a. Jöran Sahlgren¹⁸, Waldemar Liungman¹⁹, Mai Fossenius²⁰ och Inger Margrethe Boberg.²¹

1909 utkom von Sydows doktorsavhandling, en monografi över den med Finnsäg-
nen på håll besläktade sagan om Tittelitu-
re (Aa 500) och den med denna samman-
hängande sagan om de tre spinningum-
morna (Aa 501).²² Det var den första
svenska typpmonografen efter den histo-
risk-geografiska eller "finska" skolans
metodmodell med framtagande av en
urform samt placering av denna i tid och
rum. von Sydow berättade sedermera att
avhandlingen tog honom bara två veckor
att författa²³, och han tog i senare arbeten
uttryckligen avstånd från dess resultat
(den förekom aldrig i hans kursfordring-
ar). Tittelituresagan uppträdde i hans
material flera gånger i form av sägner,
vilka han i den tidens anda då tolkade som
degenererade versioner av sagan. Seder-
meraskulle han i polemik med bl.a. Krohn
och Liungman företråda den välgrunda-
de uppfattningen att förhållandet vanli-

gen är det motsatta, att sagotyper kan
utvecklas ur en äldre sägentradition, som
t.ex. svanjungfrusagan ur svanjungfru-
sägnerna – något som han använde i sin
kritik av finska skolans urformsbegrepp.²⁴
När von Sydow för andra – och sista –
gången framträdde som författare av en
sagomonografi hade över tjugo år förflu-
tit och hans uppfattning om folkdikts-
forskningens metodik totalt förändrats –
jag åsyftar hans studie av den fornegyp-
tiska sagan om de två bröderna under jäm-
förelse med den recenta sagotypen Den
trolösa hustrun (Aa 318), där han drog
långtgående och mycket hypotetiska slut-
satser om textens indoeuropeiska härstam-
ning.²⁵

von Sydows attityd till typpmonografen
som forskningsmetod var ambivalent. Han
ansåg att monografier stundom måste "till-
gripas såsom en nödvändig utväg att lösa
vissa viktiga problem".²⁶ Men han vände
sig mot att man därvid på måfå valde
sagor som inte hade "särskild betydelse
för något visst viktigt vetenskapligt pro-
blem" och menade att den finska skolan
undersökt sagor som "för det mesta legat
utanför forskningens brännpunkter", ett
konstaterande som är svårt att avvisa.
Under sin långa tjänstgöring som univer-
sitetslärare kom emellertid von Sydow att
inspirera till och handleda en rad elever i
deras utarbetande av doktorsavhandling-
ar i form av just folksagomonografier, och
det låter sig nog sägas att de flesta av dem
i val av ämnen väl motsvarade sin lärares
nyssnämnda krav. Den första var Helge
Holmströms *Studier över svanjungfrumoti-
vet* 1919 (bl.a. Aa 400 och 465), och redan
i denna undersökning visar vad Bengt

¹⁸ Sägnerna om trollden Finn och Skalle och deras kyrkobyggnad [1 – 2]. I: *Saga och sed* 1940 – 41. Förf. anslöt sig uttryckligen till Weibulls kritik av von Sydow och därtill av hans "skola": "[Weibulls] metodiska anmärkningar drabba emellertid ej blott von Sydows avhandling om Finnsägner. I alltför många folkloristiska undersökningar ha historiska och språkvetenskapliga metoder endast i otillräcklig mån fått göra sig gällande." Längre fram i artikeln, liksom i en recension i *Namn och bygd* 1937, angrep han dessutom med liknande motiveringar Granbergs skogsråavhandling, "där ett vidlyftigt ordande om psykologiska bakgrunder fått ersätta genom historiska uppgifter dokumenterade förklaringar ..."

¹⁹ Finnsägenproblemet 1 – 2. I: *Folkminnen och folktankar* 29, 1942.

²⁰ Fossenius, Mai, Sägnerna om trollden Finn och Skalle som byggmästare. I: *Folkkultur* 3, 1943.

²¹ Boberg, Inger Margrethe, *Baumeistersagen*. Hki 1955 (FFC 151). Ytterligare ett antal diskussionsdeltagare redovisas i Liungman, Waldemar, *Sveriges sägner i ord och bild* 3. Sthm & Djursholm 1959, s. 279 – 80.

²² *Two spinning sagor. En studie i jämförande folksagoforskning*. Sthm 1909.

²³ Finsk metod och modern sagoforskning. I: *Rig* 26, 1943, s. 8.

²⁴ Folksagoforskningen. I: *Folkminnen och folktankar* 14, 1927, s. 133 ff. m.fl.

²⁵ Den fornegyptiska sagan om de två bröderna. Ett utkast till dess historia och utveckling. I: *Vetenskapssocieteten i Lund. Årsbok* 1930.

²⁶ Finsk metod ... (se not 23), s. 5.

Holbek kallat "den svenska skolan" upp särdrag som skiljer den från den regelrätta "finska", bl.a. kopplingen mellan sägen- och sagotradition.²⁷ Den var också ett första exempel på vad von Sydow på senare år, bl.a. när vi diskuterade mitt eget val av avhandlingsämne, starkt betonade, nämligen önskvärdheten av att i en monografi behandla *grupper* av besläktade sagor. Waldemar Liungmans avhandling om Prinsessan i jordkulan (Aa 870), som utkom 1925, behandlar något så ovanligt som en till sitt ursprung med säkerhet inomnordisk sagotyp med bakgrund i en äldre sägentradition.²⁸ Metodiskt intressant blev den emellertid främst genom att författaren visserligen använde den historisk-geografiska skolans gängse disposition men tog avstånd från dess "ringar-på-vattnet-modell" för traditionsspridningen. Liungman försökte i stället att med hjälp av variationerna i detaljmotiven, vilkas sigler han skrev in i ringar eller rutor på kartan, konstatera uppenbara samband mellan uppteckningarna. Ringarna förändrades sedan med linjer som markerade dessa överensstämmelser och därmed sannolika vandringsvägar av mera så att säga individuell karaktär än Krohns "traditionsströmmar".²⁹ I bästa fall ledde kartorna till konstaterandet av traditionskedjor, vilkas riktning han sedan jämförde med t.ex. handelsvägar. Det var dessa kartor med sina streck mellan ringarna som föranledde lundensiska kritiker, inklusive von Sydow, att på 1940-talet skämtsamt tala om Liungmans "ballongknippemetod"³⁰, och von Sydows angrepp på denna visade

med all önskvärd tydlighet att Liungman trots goda ambitioner måste sägas ha råkat in i en metodisk återvändsgränd.

1926, året efter Liungmans disputation, kom så von Sydows totalt nya teoribyggnad i fråga om folksagoforskningen för första gången till uttryck i en uppsats om *Folksagan såsom indoeuropeisk tradition*³¹, 1927 utgiven, i betydligt utvidgad form, under titeln *Folksagoforskningen*.³² I den sistnämnda uppsatsen presenterade han grundpelarna i det nya sagoforskningskonceptet:

- behovet av ett strikt genresystem,
- den egentliga undersagans samband med indoeuropeerna,
- en omdatering av folksagotraditionens ålder,
- ersättandet av vandringsaspekten med arvsaspekten och samband därmed, dels
- ekotypeteorin, dels
- betonandet av de "aktiva traditionsbärarnas" betydelse.

Dessa idéer skulle han sedermera i en rad artiklar utforma mera i detalj. Redan 1927 testade Sven Liljeblad von Sydows nya läror i sin avhandling om sagorna med död hjälpare (Aa 306 och 307 samt 505 – 508)³³, där han visade hur sju typer kunde härledas ur en indoeuropeisk "ursaga" och uppfattas som ekotyper av denna, utvecklade under inflytande av regionala sägner och trosföreställningar. Kort därpå prövade Inger Margrethe Boberg ekotypeteorin på sagan om glasbergsritten (Aa 530).³⁴

von Sydows uppfattning att en rad undersagotyper var ett arv från ur- eller samindoeuropeisk tid innebar på sätt och vis en återklang av bröderna Grimms tolkning av sagorna som en sorts survivals av

²⁷ Holbek, Bengt, *Interpretation of Fairy Tales*. Hki 1987 (FFC 239), s. 246 ff.

²⁸ *En traditionsstudie över sagan om Prinsessan i jordkulan (Aarnes 870)* 1–2. Gbg 1925.

²⁹ Krohn, Kaarle, *Die folkloristische Arbeitsmethode*. Oslo 1926 (Institutet for sammenlignende kulturforskning. Serie B: Skrifter. 5). S. 132 ff.

³⁰ Finsk metod ... (se not 23), s. 5 ff.

³¹ I: *Arkiv för nordisk filologi* 42, 1926.

³² I: *Folkminnen och folktankar* 14, 1927.

³³ Liljeblad, S., *Die Tobiasgeschichte und andere Märchen mit toten Helfern*. Lund 1927.

³⁴ Prinsessen paa Glasbjerg. I: *Danske Studier* 1928.

indoeuropeiska myter, dock med den väsentliga skillnaden att von Sydow genom sina forskningar i germanska och keltiska hjältesagor och myter kommit till den motsatta uppfattningen: sagorna var det primära, och motivöverensstämmelser mellan dem å ena sidan och myterna och hjältesagorna å den andra berodde som regel på att de sistnämnda hade hämtat stoff ur folkdikten. Det var inte minst resultaten av dessa studier som föranlett von Sydow att överge den historisk-geografiska skolans som regel betydligt senare dateringar. Bland de forskare han stödde sig på var etnologen Wilhelm Koppers, vars *Indogermanenfrage*³⁵ ingick i min egen tvåbetygskurs 1944 (för säkerhets skull bör i denna okunskapens tid påpekas att Koppers gick i landsflykt vid "Anschluss"; von Sydow hade ingenting till övers för Tredje rikets tillämpning av "arier"-begreppet, tvärtom).³⁶

Liljeblads avhandling var den sista i ett folksagoämne som utkom under von Sydows professorstid. Däremot initierade han ytterligare två, som dock inte såg dagens ljus förrän på 1950-talet. Av dem var Anna-Birgitta Rooths om gruppen av askungesagor (Aa 510–511)³⁷ så självständig i förhållande till von Sydow, att den av Holbek inte räknas till den "svenska" skolan utan till den "finska".³⁸ Min egen, den hittills senaste och förmodligen sista typmonografen av klassisk mondial typ, med gruppen sagor om äktenskap mellan en kvinna och en övernaturlig eller förtrollad make (Aa 425 ff.) som ämne, skrevs som ett försök till Ehrenrettung av själva ekotypteorin, dock med uteslutande av

en del av von Sydows överdrifter.³⁹ Det är möjligt att den i bästa fall för en tid gav von Sydows tankegångar en något förlängd aktualitet, men inte ens jag själv är i dag beredd att försvara dess resultat. Jo, i ett avseende: jag är fortfarande helt och fullt övertygad om ekotypbegreppets realitet och användbarhet inom folkdiktsforskningen, men med andra förtecken än de ursprungliga. Det är visst inte nödvändigt att förlägga ekotypbildningens uppkomst till en indoeuropeisk forntid och helt omöjligt att överhuvudtaget ge sagogenrerna en sådan etnisk eller språklig förknippning som den von Sydow förfäktade.

Programförklaringarna från den nya skolan resulterade omgående i moteld. Den tyska sagoforskningens grand old man på 1920-talet, Friedrich von der Leyen, bemötte, suaviter in modo sed fortiter in re, von Sydow i en artikel i *Zeitschrift für Volkskunde* 1930⁴⁰, och kort därpå följde en betydligt mera nedsablande kritik från Kaarle Krohn⁴¹. Han gick igenom von Sydows teser punkt för punkt och tillbakavisade dem eller deras allmängiltighet. Om undersagan var ett ursprungligen enbart indoeuropeiskt kulturelement och undersagor endast spritts genom folkvandringar eller andra förflyttningar av traditionsbärare, hur kan det då komma sig att t.ex. samer, finnar, ester och ungrare, liksom turkarna, har en sagotradition som i stort sett är identisk med de omgivande indoeuropeiska folkens? På sådana frågor hade von Sydow i och för sig svar, men frågetecknen kvarstod ofta och blev litet för många.⁴²

³⁵ Die Indogermanenfrage im Lichte der historischen Völkerkunde. I: *Anthropos* 30, 1935.

³⁶ Se t.ex. Rooth, Anna-Birgitta, Carl Wilhelm von Sydow. Några personliga minnen. I: Nils-Arvid Bringéus (red), *Folkliksarkivet i Lund 1913 – 1988*. Lund 1988. S. 252.

³⁷ Rooth, Anna Birgitta, *The Cinderella Cycle*. Lund 1951.

³⁸ Holbek, *a.a.*, s. 250.

³⁹ Swahn, Jan-Öjvind, *The Tale of Cupid and Psyche (Aarne-Thompson 425 & 428)*. Lund 1955.

⁴⁰ Indogermanische Märchen. I: *Zeitschrift für Volkskunde* 39 (=N.F.1), 1930.

⁴¹ *Übersicht über einige Resultate der Märchenforschung*. Hki 1931. (FFC 96). S. 6 ff, 89 ff, 96 ff.

⁴² T.ex. Folksagoforskningen (se not 24), s. 125 ff.

Utanför Sverige mötte von Sydows nytänkande ingen mera påtaglig respons. Elisabeth Hartmann, som varit hans elev ett par år i Lund, var ett undantag. Hon disputerade 1936 i Tübingen på en tämligen svag avhandling *Die Trollvorstellungen in den Sagen und Märchen der skandinavischen Völker*, där såväl ekotypbegreppet som von Sydows genretterminologi tillämpades, liksom hans uppfattning om hallucinationernas och illusionernas traditionsskapande betydelse. Arvsaspekten var den röda tråden också i Inger Margrethe Bobergs doktorsavhandling om Pansäggen (1933)⁴³ och väsentlig i Kurt Rankes stora studie av drakdödersagorna (1934)⁴⁴, men i stort sett fick den röna mer kritik än uppskattning. Däremot återkom under 1960- och 1970-talen några av von Sydows viktigaste artiklar om folkdiktsämnen i antologier för inte minst undervisningsbruk i såväl Tyskland som USA.⁴⁵ Särskilt i sistnämnda land är von Sydow alltså ett i forskningsvärlden ingalunda bortglömt namn.

I dag måste även jag, som genom min doktorsavhandling blev betraktad som de von Sydowska sagoteoriernas ståndaktige tennsoldat, erkänna att flera av hans postulat numera framstår som orimliga, särskilt i belysning av den lavinartat ökade kännedom som vi nu har om sagorna i utomeuropeiska kulturer. Den bild vi på 1930-talet fick av exempelvis de kinesiska

sagorna genom Eberhards index⁴⁶ hade onekligen inte särskilt mycket gemensamt med undersagorna i Aarnes katalog – varför Eberhard också skapade ett eget typsystem för dem. Men han presenterade uteslutande den litterärt fixerade traditionen, inte den orala. 1978 utkom Naitung Tings index⁴⁷ över den senare sortens kinesiska folksagor och visar upp en totalt annorlunda karaktär hos det muntliga kinesiska sagoberättande, som omfattar ett typbestånd som i mångt och mycket motsvarar det västerländska i fråga om undersagorna. Jag har själv sedan 1975, när jag började syssla med sagorna hos det sydostasiatiska ”bergfolket” kammuerna, kunnat konstatera förekomsten av mängder av Aarne-nummer i undersagotraditionen inom denna analfabetiska kultur, som rimligtvis inte kan på ett så påtagligt sätt ha sekundärt påverkats från Västerlandet. Vi har nu genom nya indices lärt känna bl.a. Madagaskars, Mongoliets, Koreas, Japans och Polynesiens undersagobestånd, och om någon av von Sydows ovannämnda grundpelare måste betraktas som definitivt avsågad så är det den att ”undersagorna med rak komposition” skulle vara en ursprungligen uteslutande indoeuropeisk traditionsgenre. Inte stort bättre står det till med hans parallella förknippning mellan semitiska folk och ”den slingrande novellsagan” – den genren möter vi snarare i litterära källor än i folkliga. Det förvånade mig att i hans bibliotek finna Schmidts och Kahles stora samling⁴⁸ av palestinska sagor – den borde ha varit honom en allvarlig tankeställare i motsatt riktning. I dag är vi förstas

⁴³ *Sagnet om den store Pans død*. Uppsala 1934. (Skrifter utg. av Gustav Adolfs Akademien för folklivsforskning 2).

⁴⁴ Ranke, Kurt, *Die zwei Brüder. Eine Studie zur vergleichenden Märchenforschung*. Hki 1934. (FFC 114).

⁴⁵ T.ex. Karlinger, Felix (Herausg.), *Wege der Märchenforschung*. Darmstadt 1973; Dundes, Alan (Editor), *The Study of Folklore*. Englewood Cliffs, N.J. 1965. I båda fallen gäller det ”Några synpunkter på folkminnen och filologi” i: *Øst og Vest. Afhandlinger tilegnede Arthur Christensen*. Khvn 1945, von Sydows sista vetenskapliga produktion.

⁴⁶ Eberhard, Wolfgang, *Typen chinesischer Volksmärchen*. Hki 1937. (FFC 120).

⁴⁷ *A Type Index of Chinese Folktales in the Oral Tradition and Major Works of Non-Religious Classical Literature*. Hki 1979. (FFC 223).

⁴⁸ Schmidt, H. & Kahle, Paul, *Volkserzählungen aus Palästina, gesammelt 1–2*. Göttingen 1918 – 30.

bättre orienterade om Främre Orientens semitiska folkdiktning – se t.ex. rikedomerna på undersagonyttern i de samlingarna av sagor från Libanon, Jemen, Israel och araméer som på senare år kommit ut i serien "Märchen der Weltliteratur".

När historiskt orienterad sagoforskning numera så gott som helt har upphört att utövas – i varje fall i form av världsomfattande monografier – är orsakerna flera. En är förstås det allmänna ointresset i vår tid bland folklivsforskarna för ursprungsfrågor. En annan är att spåren förskräcker: knappast någon av de många monografierna som skrevs under 1900-talets förra hälft har gett bestående resultat, och man kan nu inte längre ens göra gällande att de är användbara som materialsammanställningar – därtill är de idag alltför obsoleta. Ännu t.ex. Liljeblad kunde hitta större delen av sitt variantmaterial med hjälp av hänvisningarna i Boltes & Polívkas kommentarer till bröderna Grimms sagor. Numera har mängden av lokala indices, tryckta eller otryckta, över beståndet av sagouppteckningar blivit så överväldigande att det inte längre är möjligt för en forskare med en normal livstid till sitt förfogande att uppfylla det hävdvunna kravet på att i en typmonografi medtaga alla kända versioner av en viss saga. Den klassiska monografimetoden har gått under i en sorts övergödning, som skapat en ohanterlig *embarras de richesse*.

*

Med tiden nöjde sig von Sydow inte med det urindoeuropeiska tidsperspektivet. Han ansåg i några uppsatser från och med 1930-talets slut⁴⁹ och i sin lilla populärvetenskapliga bok *Våra folksagor och vad de berättar om forntida tro och sed*⁵⁰ att man

under den indoeuropeiska traditionen borde kunna identifiera ett stratum av preindoeuropeiska berättelser. Därvid gick han för första gången på allvar utanför Europas och Främre Orientens gränser för att finna sagor med ett annat utbredningsmönster än det indoeuropeiska och menade sig ha funnit några sådana typer, bl.a. Svanjungfrusagan (Aa 400) och Flykten från trollet (313, 314). Han ansåg att deras utbredning motsvarade förekomsten av förhistoriska megalitgravar och stödde sig sedan på en del diffusionistiskt sinnade arkeologer och antropologer från 1930-talet, som fört fram tanken om en vitt spridd megalitkultur med sin höjdpunkt i Egyptens pyramider. Denna hypotes om förekomsten av "megalitsagor" var von Sydows definitiva *Kopfsprung in die Urzeit* och begäbbades mycket av arkeologerna. Jag skulle nog vilja bedöma de här idéerna som ett utslag av sviktande omdöme och kritiklöst anammande av för hans hypoteser förmånliga hugs-kott hos forskare i vetenskaper som han inte behärskade. De belägg i form av sagouppteckningar som han åberopade var dessutom källkritiskt diskutabla. Men *i och för sig* kan förstås grundidén visst inte avvisas som orimlig. Religionshistorikerna gick fram på liknande vis när det gällde bl.a. en del av de klassiska antika gudamyterna, och han appellerade ofta till deras forskningsresultat i det här sammanhanget. Och om man går till de stora standardverken om folkdiktning som utkommit på kontinenten efter andra världskriget, så framhåller t.ex. en sådan auktoritet som Leopold Schmidt von Sydows försök att knyta ihop folkdiktsforskning och arkeologi som förebildliga.⁵¹

⁴⁹ *Folksagor och forn-kunskap. I: Saga och sed 1939; Das Volksmaerchen unter ethnischem Gesichtspunkt. I: Fälsgräbhinn Eóin Mhic Néill. Dublin 1940.*

⁵⁰ Sthm 1941. (Natur och kultur 146).

⁵¹ Die Volkserzählung. Märchen – Sage – Legende – Schwank. Berlin 1963. S. 155.

Den här översikten har snarast blivit en exposé över ett arv som i stort sett inte längre ger någon avkastning. von Sydows teoribyggnad för folksagornas del, när det gäller det historiska perspektivet, vittade snabbt. Kvar står dock fortfarande ekotypbegreppet (*mutatis mutandis*), hans betoning av de aktiva traditionsbärrarnas betydelse i sagans liv – som innebar att funktionalistiska aspekter introducerades i svensk sagoforskning – och av sagotypernas successiva framväxt och förändringar, t.ex. i samband med utbildandet av särskilda yrkes- eller miljöanknutna nybildningar, eller mutationer, som han själv helst sade med sin förkärlek för biologiska bilder. Jag tänker på t.ex. sjömans- och gesällsubtyper av flera sagor, på skillnaden mellan kust- och inlandsversioner o.s.v.

*

Redan i sin inlaga till Filosofiska fakulteten 1912 drog von Sydow paralleller mellan botanik och folklöre, vilket för övrigt renderade honom en ironisk replik från Martin P:n Nilsson⁵², och han använde sedermera i sina genreteoretiska framställningar gärna Linnés sexualsystem som förebild för sin egen folkdiktstaxonomi.⁵³ Den utbildades stegvis under 1920-talet och presenterades mest utförligt i inledningarna till sago- och sägenavsnitten i *Nordisk kultur* 9 (1931).⁵⁴ Tre år senare återkom han till genresystematiken i ett av sina internationellt mest uppmärksammade arbeten, *Kategorien der Prosa-Volks-*

dichtung.⁵⁵ Där var ett av huvudsyftena att även skapa internationellt gångbara termer för genrerna, ett i och för sig ytterst lovligt syfte, det vet alla som har försökt skriva om folkdiktning på t.ex. engelska eller franska. Somliga av hans förslag var mindre lyckade. Termen fabel var alltför etablerad i litteraturvetenskapen för att nu få den nya innebörden av "alla enepisodiska sagor" och kunde dessutom lätt förväxlas med hans sägenkategori "fabulat". Andra nyskapelser slog däremot igenom, särskilt termerna memorat och fiktion, sedermera i formen fikt. 1937 kompletterade han sin systematik med termen dit⁵⁶, vilken dock med hans egna definitioner delvis överlappar eller är svår att skilja från fikten. För diterna och delvis för fikten försökte han samtidigt lansera en myckenhet subkategorier, som dock aldrig lockat någon till användning. Memoratbegreppet har visat sig desto mera brukbart, och har blivit internationellt erkänt, särskilt sedan det vidareutvecklats av en lång rad forskare, från Gunnar Granberg till Linda Dégh, Lauri Honko och Juha Pentikäinen.

I fråga om genretaxonomi var det ett bekymmer att von Sydow ofta med bara något års mellanrum skapade nya versioner och samtidigt bytte termer, ibland utan att påpeka att han tidigare hade kallat de aktuella begreppen för någonting helt annat. Oredan blev inte mindre av att de som använde hans system och terminologi i några fall gav hans termer nya definitioner.

Genrebegreppet har sedan von Sydows tid blivit föremål för stort intresse, och här är inte platsen att redogöra för den senare utvecklingen bort från hans och

⁵² Folkminnesforskning ... (se not 15), s. 6 f.: "... att sagoforskningen representerar en biologisk, således naturvetenskaplig och från humanistisk artskild (!) forskningsmetod utan hänsyn till hvad som åtminstone för mig är ett axiom, nämligen att det som nedlägges i och fortplantas genom en människohjärna är underkastadt andra betingelser än det som nedlägges i jorden och fortplantas genom frön."

⁵³ T.ex. *Folksagoforskningen* (se not 24), s. 117 f.

⁵⁴ Se not 2.

⁵⁵ Se not 3.

⁵⁶ Folklig dit-tradition. Ett terminologiskt utkast. I: *Folkminnen och folktankar 24, 1937: Festskrift för Sverker Ek*. I engelsk översättning i *Selected Papers in Folklore*. Khvn 1948.

hans samtidas nominalistiska tankegångar, det må räcka att jag hänvisar till Lauri Honkos framställningar i ämnet och hans kritik av von Sydow.⁵⁷ På detta område gjorde von Sydow en verklig pionjärinsats och ingen lär vilja opponera sig mot hans krav att varje genre måste bedömas utifrån sina egna förutsättningar. Däremot hann han egentligen inte fram till den metod som vi kallar *genreanalys* – han skapade genre-system och krävde att folkloristiskt material skulle genrebestämmas, men sätten att karakterisera och analysera materialet utifrån dess genretillhörighet har i huvudsak utarbetats av den generation folklorister som sedermera följt upp hans idéer.⁵⁸

Det finns anledning att även nämna den praktiska sida av systematiken som tar sig uttryck i användningen av t.ex. Aarnes typkatalog eller Thompsons motivindex. von Sydow var införstådd med att man i en kommande ny upplaga av Aarnes katalog knappast kunde tänkas ändra på systemets grundstruktur eller ens låta typer byta nummer, men i en viktig uppsats från 1938⁵⁹ framhöll han att man inte fick uppfatta katalogens systematik som ett egentligt genresystem. "A natural scientific system" borde därför skapas vid sidan av Aarnes, och med dess hjälp skulle man kunna identifiera grupper av sagotyper som borde studeras i syfte att "discover the laws which govern the different groups, their origin and development, their use

and distribution". Han illustrerade sin tankegång med en genomgång av en kategori i Aarnes system som väl vanligen uppfattats som ganska homogen, nämligen djursagorna, och visade dels de logiska bristerna i Aarnes arrangemang, dels möjligheten att gruppera typbeståndet efter "naturliga" principer. Tyvärr kom von Sydow inte att i skrift utveckla dessa intressanta synpunkter ytterligare, men jag minns att han ofta berörde ämnet i sina föreläsningar.

*

Här är nu platsen att påminna om en för de flesta numera ganska okänd del av von Sydows produktion, koncentrerad till 1910- och början av 1920-talet, nämligen hans med folkloristisk utgångspunkt gjorda analyser av fornnordisk, forngermansk och fornkeltisk myt och hjältesaga samt, för den norröna litteraturens del, även av de annars länge så förbisedda fornaldarsagorna.

Denna forskning inleddes med hans docentspecimen, undersökningen av Eddaberättelsen om *Tors färd till Utgård*.⁶⁰ Den publicerades 1910, och vid utarbetandet hade han blivit handledd av sin danske vän och lärofader Axel Olrik, vars arbeten om Saxos källor och inte minst om Ragnarök von Sydow skattade mycket högt – de två tjocka Ragnaröksvolymerna var redan på tvåbetygsstadiet en obligatorisk stötosten i litteraturkursen ännu under min studenttid. Med de erfarenheter han genom detta arbete fått om den keltiska folkloren och dess betydelse gav han sig först in i den under 1800-talets senare hälft uppblussade debatten om Beowulfkvädet och kunde på ett övertygande sätt reda ut den traditionshistoriska och i hög grad keltiska bakgrunden på ett betydligt mindre långsökt sätt än vad tidigare filologer och mytforskare mäktat åstadkom-

⁵⁷ T.ex. Lauri Honko i *Genre Analysis in Folkloristics and Comparative Religion*. I: *Temenos* 3, 1968; Jfr även av samme författare *Memorates and the Study of Folk Beliefs*. I: *Journal of the Folklore Institute*, Indiana University 1, 1964, samt *Geisterglaube in Ingermanland* 1. Hki 1962. S. 86 ff (FF Communications 185; på svenska i Bengt af Klintberg (utg.), *Tro, sanming, sägen. Tre bidrag till en folkloristisk metodik*. Sthm 1973. S. 12 ff).

⁵⁸ T.ex. af Klintberg, Bengt, *Gasten i svensk folktradition*. Sthm 1973. (Förkortad och omarbetad version av "Gast" in *Swedish Folk Tradition, Temenos* 3, 1968).

⁵⁹ *Popular Prose Traditions and their Classification*. I: *Saga och sed* 1938.

⁶⁰ I: *Danske Studier* 1910.

ma.⁶¹ Säkerligen var han i dessa stycken även inspirerad av Sophus Bugges arbeten om det keltiska inflytandet i Skandinavien, men medan Bugge främst gjorde stora, svepande jämförelser så vände och vred von Sydow tålmodigt på de pusselbitar som han kunde sätta ihop tack vare den ingående kunskap om keltisk folkdikt i forn- och nutid som han skaffat sig. Det bör understrykas att von Sydow i denna forskning i stort sett höll sig till den tidigmedeltida litteraturens folkloristiska bakgrund och att hans resultat därför inte heller utsattes för kritisk granskning i Reidar Th. Christiansens undersökning av de irisk-skandinaviska relationerna på den recenta folksagans område.⁶²

Upptäckten av de iriska sagoskatterna, som då ännu var i full blomstring, blev något av en väckelse för honom, och han kom på 1920-talet att göra bestående insatser vid organiserandet av Irish Folklore Commission och dess insamlingsverksamhet. Han lärde sig tala och skriva iriska, ja, till och med hans handstil påverkades av den iriska skriften – han skrev sålunda gärna iriska a:n.

Mindre övertygande är hans tolkning från 1914 av *Jätten Hymes bägare*⁶³, där han, stödd på en enda uppteckning, konstruerade en i övrigt okänd sagotyp om "Lille Knös", som skulle utgöra en bakgrund till eddasången Hymiskvida. Därvid resonerade han stick i stäv mot de förebråelser han själv brukade rikta till filologerna. Men i den undersökningen lade han i slutet även fram sin allmänna eller principiella syn på förhållandet mellan forntida myter och sentida sagotradition, som utmynnar i ett krav på att de som vill försöka tolka gamla texter med hjälp

av recent berättartradition måste behärska inte bara filologisk metod och teknik utan även ha en riktig förståelse för folkdikten och dess lagar. Det kan vi förvisso skriva under på än i dag.

Senare gick han över till att kritiskt granska filologernas studier av traditionsinslagen i de olika redaktionerna av berättelsen om Sigurd Fafnesbane⁶⁴, och 1919 gav han ut en översikt av hur filologerna handskats med jättarna⁶⁵, vilket han starkt kritiserade. Han försökte visa hur tyska stormän på filologins område, som Panzer och Heusler, missuppfattat förhållandet mellan folksaga, hjältesaga och myt. På den tiden räknades emellertid det som var sanning i Berlin och Jena oftast som lika sant i Uppsala och Lund, varför hans kullkastande av de nämnda kollegernas resultat gick tämligen spårlöst förbi både inom- och utomlands (särskilt som artiklarna dessutom var skrivna på svenska och saknade Zusammenfassungen). För hans egen del blev dessa omvärderingar väsentliga när han i motsättning till många andra ville hävda att Europa redan före medeltiden haft en folksagoskatt av i stort sett samma karaktär som i nyare tid. Dessa hans undersökningar framstår för mig som något av det mest bestående i hans forskning – men numera är det väl å andra sidan inte många folklorister som överhuvudtaget intresserar sig för forngermansk hjältedikt (som ju dock fortlevt i balladform på Färöarna in i vår egen tid).

*

Det var i förstone *sagoforskaren* von Sydow som blev internationellt känd, men

⁶¹ Jfr hans kritiska genomgång i *Hur mytforskningen tolkat Beowulfdikten (i: Folkminnen och folktankar 11, 1924)*.

⁶² Christiansen, Reidar Th., *Studies in Irish and Scandinavian Folktales*. Dublin & Khvn 1959.

⁶³ I: *Folkminnen och folktankar 1, 1914*.

⁶⁴ *Sigurds strid med Fävrne. En studie rörande hjältesagans förhållande till folkdiktningen*. Lund 1918 (Lunds universitets årsskrift N.F. Avd. 1, Bd 14:16); Brynhildsepisoden i tysk tradition. I: *Arkiv för nordisk filologi* 43, 1927.

⁶⁵ Jättarna i mytologi och folketro. I: *Folkminnen och folktankar* 6, 1919; Mytologiens jättar. Ett svar till professor Edv. Lehmann. *Ibid.* 7.1920.

det blev hans insatser på övertrons, sägnernas och festsedens områden som ledde till de hetsigaste debatterna med kollegerna inom landet och som samtidigt satte de djupaste spåren i senare nordisk folkloristik. Han kunde i detta avseende under 1910-talet närmast räknas som en anhängare av den brittiska antropologiska riktningen, som ju särskilt genom Frazers *Den gyllene grenen* även kom att vidareutveckla och förallmänliga Wilhelm Mannhardts idéer om vegetationsriter, vegetationsdemoner och fruktbarhetskult, som denne spårat bakom åtskillig tro och sed i både den klassiska antiken och hos senare tiders germanfolk. von Sydows första studieplaner visar mycket klart detta beroende. Redan i tvåbetygskursen tog han upp arbeten av Tylor, Frazer och Lang samt Wundts *Völkerpsychologie* och Mannhardts *Wald- und Feldkulte*. Frazers *Den gyllene grenen* i sin tvåbandsupplaga var kursbok ända till 1946, liksom t.ex. Maretts *The Threshold of Religion*. Den sistnämnda var väsentlig, eftersom det var Maretts som enligt hans egen utsaga inspirerat honom till att, när det gällde de magiska föreställningarna, komplettera Frazers idéassociationstolkning, som han i och för sig delade, med en ytterligare form av idéassociation, som von Sydow i anslutning till Maretts betoning av de emotionella faktorernas betydelse kallade just emotionalassociation⁶⁶ och sedan vidareutvecklade till ett helt system av begrepp och termer. Det blev hans viktigaste instrument vid analysen av de utslag av folktro som han föredrog att kalla "manaföreställningar". I utvecklad form uppträdde dessa tolkningar tidigast 1926 i uppsatsen *Det ovanligas betydelse i tro och sed*, där han dock använde termen "fanta-

siassociation".⁶⁷

von Sydows egen forskning inom folktro utgjordes i början främst av studier rörande sägner med anknytning till tron på övernaturligaväsen, t.ex. *Om maran och varulven*⁶⁸ samt *Draken som skattevaktare*.⁶⁹ Somliga arbeten är synnerligen starkt präglade av Mannhardt och hans tidigaste svenska språkrör, Nils Edvard Hammarstedt, så t.ex. *Gudinnan Fröja i folktraditionen*⁷⁰, i vilken även Luciaupptåget tolkas som en kvarleva av dyrkan av fruktbarhetsgudinnan och julgrisen som ett minne av Särimmer. I hans uppsats om *Bäckhästen* 1922⁷¹ och om vättarna 1925⁷² möter vi emellertid ett inslag i hans analys som sedan blev återkommande, nämligen hallucinationernas, drömmarnas och illusionernas traditionsskapande betydelse, inte minst under inflytande av alkohol. Sådana upplevelser kombinerade han, särskilt i sin översiktsartikel i *Nordisk kultur* 19, *Övernaturliga väsen*, med memoratgenren. Upplevelser av nyssnämnd art skapade alltså memorat, ur vilka sägner, fabulat, växte fram. Han konstruerade möjliga visioner, som i tänkta situationer kunde leda fram till sägner, som t.ex. husmodern som barnmorska åt vättarna. I sistnämnda arbete presenterade han även mera utförligt än tidigare de fiktiva väsendena, som brunngubben, rågkärningen och mossakärningen, och särskilt när det gällde rågkärningen var hans udd förstås riktad mot Mannhardts uppfattning om henne och liknande väsen som survivals av tron på fruktbarhetsdemoner.

⁶⁷ I: *Folkminnen och folktankar* 13, 1926.

⁶⁸ I: *Svenska landsmål* 1911.

⁶⁹ I: *Fra Dansk Folkemindesamling. 4: Festskrift til E. Tang Kristensen*. Khvn 1917. (Danmarks Folkeminder 17).

⁷⁰ I: *Etnologiska studier tillägnade Nils Edvard Hammarstedt*. Sthm 1921.

⁷¹ *Vetenskaps-societeten i Lund. Årsbok* 1922.

⁷² Spöktro och vättetro. I: *Folkminnen och folktankar* 12, 1925.

⁶⁶ Die psychologischen Gründe der Manavorstellung. Vortrag bei dem 5:ten internationalen religionsgeschichtlichen Kongresse (!) in Lund 28 Aug. 1929. I: *Vetenskaps-societeten i Lund. Årsbok* 1929, s.66.

Det som jag som ung student och seminariedeltagare upplevde som mest spännande och övertygande i von Sydows undervisning var nog dessa funktionalistiskt enkla (somliga sade "banala") analyser av element inom folklig tro och sed, varvid begrepp som fikt och dit kom till flitig användning. De gav också upphov till de skarpaste mothuggen, särskilt när de även involverade nytolkningar av vedertagna begrepp inom t.ex. religionsvetenskapen. Det som var mest besvärande för von Sydow i debatten med t.ex. Martin P:son Nilsson uttryckte denne i en av sina kritiska artiklar så här: "Först när den nya skolan åstadkommit ett lika betydande verk i behandling av material och syntes kan jag erkänna dess rätt att falla över Mannhardt med föraktfulla ord. Det är lätt att skriva programförklaringar och småuppsatser, för vilka man kan och får utvälja det material som passar i tryck, men programmen kunna först verifieras genom en omfattande upparbetning som tager hänsyn till allt förefintligt material. Ett sådant arbete har vi ännu inte sett av den nya skolan".⁷³

Det låg onekligen von Sydow i fatet att han aldrig samlade sig till en större, genomarbetad framställning av det slag som hans kritiker efterlyste. I stället blev det ju hans elever som skapade de av Nilsson efterlysta "omfattande upparbetningarna". När Nilsson skrev dessa rader förelåg sedan länge Granbergs avhandling om skogsrådet som ett utmärkt exempel på bärigheten i den "nya skolans" metoder, i hög grad inspirerat av von Sydow.⁷⁴

Mitt under polemiken mellan von Sydow och Nilsson, 1943, var det dags för den första lundensiska folkloredisputationen sedan 1927, nämligen Karin Danvers på en avhandling om traditionerna

kringvårdagjämningen.⁷⁵ Hennes avhandling hade onekligen brister i sin akribi – inte på det folkloristiska området men väl på de angränsande gebit där hon strövat in. Detta tog Nilsson som utgångspunkt för en mördande recension, där slutklämmen löd:

"[En avhandling] i vilken förf. av sitt ämne ständigt tvingas att upptaga filologiska och historiska frågor, är ett exempel på att folkminnesforskningen icke i självgod förlitan på speciella metoder kan isolera sig från andra vetenskaper... En flyktig och onöjaktig behandling av dylika frågor riskerar att bringa folkminnesforskningen i ringaktning hos forskare på dessa områden, som hålla fast vid ett noggrant vetenskapligt arbetssätt. Forskningen i vår folkkultur får inte bli ett 'epaämne' som Stockholmstidningen kallade det i en ledare den 31 mars...".⁷⁶ Det var inte en obefogad salva, ty dessvärre var akribi inte alltid folkminnesseminariets specialitet. Men Danvers avhandling är icke desto mindre en icke oäven uppslagsbok när det gäller vårens rikedom i fråga om festbruk och andra traditioner.

När det gällde analysen av de supranormala elementen i arbets- och festliv m.m. dröjde det till 1947 innan Nilssons önskemål om en "omfattande upparbetning" infriades, men då med desto större genomslagskraft. Albert Eskeröd, som redan ett decennium tidigare försökt bringa von Sydows tankegångar till bättre överensstämmelse med modernare psykologi, lade då fram sitt magnum opus, *Årets äring*, ett arbete vars övergripande begreppsutredning och metodiska grepp aldrig överträffats.⁷⁷ Även om det givetvis i flera avseenden är ett barn av sin tid

⁷³ I: *Folkminnen och folktankar* 28, 1941.

⁷⁴ Granberg, Gunnar, *Skogsrådet i yngre nordisk folktradition*. Uppsala 1935.

⁷⁵ Danver, Karin, *Folktraditioner kringvårdagjämningen med särskild hänsyn till kontinentala traditioner*. Lund 1943.

⁷⁶ I: *Folkminnen och folktankar* 30, 1943, s. 71.

⁷⁷ Eskeröd, Albert, *Årets äring. Etnologiska studier i skördens och julens tro och sed*. Sthm 1947. (Nordiska museets hand-

utgör det fortfarande en förträfflig uppföljning av von Sydows tankegångar.⁷⁸

Vad som var olyckligt för den internationella uppfattningen och förståelsen av von Sydows storhet som vägrödjare är att sådana arbeten som Granbergs och Eskeröds publicerades på svenska, något som hade till följd att de i stort sett bara recenserades i nordiska tidskrifter och därför inte väckte allmänna intresse utanför Skandinavien. von Sydows fortlevande rykte i den folkloristiska forskarvärlden är i stället förknippat med några av de till tyska och engelska översatta småuppsatserna från 1930-talet, som jag nämnt här, och som också återfinns i festskriften till hans 70-årsdag, från vilken de vanligtvis citeras.⁷⁹

*

Arvet från von Sydow lever nu, jämnt ett halvsekel efter det att han avgick som lärare, vilket också innebar att han avslutade sin forskargärning, främst i de former vartill det vidareutvecklades av den följande folkloristgenerationen. Minst livskraft hade kanske det som egentligen låg honom varmast om hjärtat, nämligen den djärva historiska aspekten på folksagan, dess ursprung och utveckling. Desto mera kom inom folksagoforskningen hans betonde av traditionsbärarnas roll att betyda, en intresseinriktning som förvisso låg i tiden under 1920- och 1930-talen och sedermera skulle leda till bl.a. repertoarundersökningar och traditionsbärarmo-

nografier. I vilken utsträckning han för sin del därvidlag var inspirerad av pionjärer som Azadovskij⁸⁰ är omöjligt att avgöra – den grundläggande uppsatsen om traditionsspridning 1932⁸¹ har överhuvudtaget inga hänvisningar till kolleger med beslätad uppfattning. Hans genretaxonomi har förvisso utsatts för kritik, men begrepp och termer som memorat, fabulat och kronikat ("krönikenotiser" i hans egen version), fikt och dit är alltjämt aktuella, medan de i och för sig utmärkta, för internationellt bruk avsedda sagogenrebeteckningarna chimerat och novellat knappast används längre. För ett inträngande i von Sydows terminologiska urskog i fråga om folkdikten rekommenderas för övrigt nyttjandet som machete av Laurits Bødkers förträffliga termordbok.⁸²

Inom tro- och sedforskningen är arvets öden likaså tvegehandade. Vi som upplevde dem frisch vom Fass tyckte att många av de enkla och till synes självklara lösningar han radade upp var veritabla Columbi ägg. Många av dem blev vid närmare betraktande till pannkaka, men andra som tillvaratogs och ruvades ut av elever som Eskeröd och Granberg eller exporterades till inte minst Finland har efter modernisering och injektioner från betende- och socialvetenskaper visat bestående livskraft. Även om von Sydows realistiska funktionalism ibland gjorde sammanhangen alltför okomplicerade och – märkligt nog med tanke på hans hisnan-

lingar 26). Hans och von Sydows framställningar diskuteras av Lauri Honko i *Geisterglaube in Ingermanland* 1, s. 86 ff (Hki 1962, FF Communications 185; på svenska i Bengt af Klintberg (utg.), *Tro, sanning, sägen. Tre bidrag till en folkloristisk metodik ...* Sthm 1973, s. 12 ff). Utförligare refereras denna utveckling i t.ex. Magne Velure, *Nordic Folk Belief Research*. I: Reimund Kvideland & Henning K. Sehmsdorf in Collaboration with Elizabeth Simpson (Ed.), *Nordic Folklore. Recent Studies*. Bloomington & Indianapolis 1989.

⁷⁸ En utförlig genomgång av *Debatten om Wilhelm Mannhardts fruktbarhetsteorier* ger Bringéus i Rig 1991.

⁷⁹ *Selected Papers on Folklore*. Khvn 1948.

⁸⁰ Azadovskij, Mark Konstantinovitj, *Eine sibirische Märchenerzählerin*. Hki 1926. (FF Communications 68). Med O. Brinkmann (*Das Erzählen in einer Dorfgemeinschaft*, Münster i. W. 1933) var von Sydow bekant, och när jag 1948 besökte Gottfried Henßen i Marburg fick jag ett introduktionsbrev av von Sydow, som sedan grundligt intervjuade mig om hur det stod till med Henßens traditionsbärforskning efter kriget. Båda var dock senare än von Sydow inne på detta spår.

⁸¹ Se not 5.

⁸² Bødker, Laurits, *Folk Literature (Germanic)*. Khvn 1965. (International Dictionary of Regional European Ethnology and Folklore 2).

de tidsperspektiv inom sagoforskningen – ofta på ett fatalt sätt bortsåg från den historiska dimensionen, så kom han inte sällan med uppslag som provocerade till nyttig debatt och ledde till omvärdering av knäsatta, mera romantiska uppfattningar.

*

Anledningen till att von Sydow ett sekel efter sin ankomst till Lund och ett halvt århundrade efter sitt försvinnande från den akademiska scenen nu uppgått i lärdomshistoriens töcken är förstas att han liksom de andra giganterna från mellankrigsårens folklivsforskning ägnade sig åt problem vilkas lösande inte längre förmår att fångla någon (utom enstaka fossil, som det som skrivit dessa rader). Vändpunkten och generationsskiftet i nordisk folkloristik kan dateras ganska exakt, nämligen till 1961 och det då i Århus avhållna nordiska seminariet i folkdiktning. Visst svävade von Sydows ande över de lite äldre föreläsarna, men de yngre hädade desto mera högljutt. Bødker sade bl.a.: ”Programmet må ses på baggrund af den ældre skole, der heller ikke har kunnet løse traditionens problemer... Hvis De studerer det nøje, vil De se, at der hele tiden og overalt tænkes på mennesker og deres tradition – ikke på varianter som filologiske tekster der skal rekonstrueres... måske helt ned i megalittiden”.⁸³

Två år tidigare hade dock von Sydows sista stora dröm blivit verklighet: Nordiska institutet för folkdiktning, NIF, nu, skam till sägandes, i farozonen, hade grundats 1959 med Bødker som chef. Måtte denna oersättliga del av arvet från Carl Wilhelm von Sydow inte sopas bort av räknenissarna i de nordiska ländernas kulturdepartement!

Som avslutning vill jag gärna citera det eftermäle han fick av Stith Thompson i den av Dorson sammanställda översikten av samtida folkloristik 1961:

”He was always esteemed as the man to whom one wrote for advice about any problem in the field. He was one of the kindest men who ever lived. His greatest temptation was old bookshops. Once he entered a Leipzig bookstore and ordered almost everything, even though it occurred to him only later that the books had to be paid for. Fortunately Mrs von Sydow was able to pay for them. Von Sydow was an improvident person and, even to his last years, a little like an overgrown child in his attitudes. But he was lovable, and once having been in close contact with him, one always thinks of him in personal terms.”⁸⁴ Det är så sant som det är sagt.

En handfull personliga minnen

Jag kom till Lund höstterminen 1943, och Villa Holmas, nuvarande Folklivsarkivets, lilla tornrum väntade på mig efter en överenskommelse mellan ”farbror Wilhelm” och min far (de umgicks inte minst som höga bröder inom ”Druidorden”) att jag skulle bli en av arkivets ”extra amanuenser”, d.v.s. få gratis bostad mot att jag arbetade 10 timmar i veckan åt institutionen. Dess övre vånings två dubletter och tre enkelrum beboddes av sådana medhjälpare, som förutsattes studera ämnet. I det bästa rummet residerade den blivande folkloristikprofessorn i Köpenhamn Laurits Bødker, som brukade kalla sig ”andlig sonson” till Axel Olrik, den danska folkloristikens förste professor, eftersom von Sydow tagit så djupa intryck av dennes handledning vid tillkomsten av sina första arbeten. Bødker dristade sig

⁸³ Bødker, Laurits, [Traditionsbäraren], Diskussion. I: *Nordisk seminar i folkedigtning 1: Ålborg 10.–11. september 1961*, udg. af Laurits Bødker. Khvn 1962, S. 52 f.

⁸⁴ Thompson, Stith, *Folklore Trends in Scandinavia*. I: Richard M. Dorson (Ed.), *Folklore Research around the World: A North American Point of View*. Bloomington 1961.

ofta att vid seminarierna opponera mot de von Sydowska idéerna, när de blev alltför luddiga, och hans anmärkningar var alltid väl underbyggda. Även en annan dansk forskare, filologen och experten på medeltidsdiktning Helge Toldbjerg, hjälpte till att fylla krigsårens seminarier med ifrågasättanden och debatt.

Toldbjerg hörde till de hundratals intellektuella danska flyktingar, främst judar, som hösten 1943 fick en fristad i Lund och under ett par år gav en ny prägel åt staden. När flyktingvägen välldes in från andra sidan Öresund ställde von Sydow institutionens "amanuensrum" till förfogande, och vi andra fick maka ihop oss. Sedan följde ett internationellt "studentliv" av en i detta normalt så stillsamma hus aldrig förr eller senare skådad intensitet. Vindsvånningen påminde för en tid om en lagerlöfsk kavaljersflygel, där kalasen avlöste varandra, och dansen till radiomusik pågick i vestibulen, ibland tills dagen grydde, varpå den stackars vaktmästaren, som bodde under dansgolvet, i sin tjänstgöringsbok antecknade en 24 timmars arbetsdag. Den militära beredskapen inskränkte de vanliga studerandenas antal, inte minst i exklusiva ämnen som folkminnesforskning, och tidvis var jag, som lyckats få anstånd med exercisen, den ende. Det hände att vaktmästare Carlsson någon minut före von Sydows tidiga morgonföreläsning upptäckte att det var risk för mässfall på grund av total brist på åhörare. Då kom han upp och väckte mig – Bødker vågade han sig inte på, han var ju licentiat – och så fick jag sätta på mig en morgonrock och tulta ner till biblioteksrummet. von Sydow kom in, slog sig ner vid fönsterbordet, verkade helt oberörd av att han vände sig till bara en enda och därtill mycket sömndrucken åhörare i pyjamas och genomförde sin föreläsning med en elokvens som om det suttit dussintals lyssnare i salen. Han föreläste alltid

helt utan manuskript, men mina anteckningar från hans föreläsningar ger vid handen att han regelbundet lyckades runda av varje avsnitt till en väl sammanhållen enhet.

von Sydows tentamina kunde bli ganska långdragna, men inte på grund av att han pinade eller pressade tentanden utan eftersom han med anledning av ett svar kunde sväva ut i en improviserad föreläsning. Min egen trebetygstentamen inleddes med att jag fick läsa igenom Mme d'Aulnoys saga om "Gracieuse et Percinet" (på 1700-talsfranska), som jag förstas först måste typbestämma (Aa 428; rätt svårt, men det gick). En lycklig slump hade gjort att jag kort tidigare hade ögnat igenom Inger Margrethe Bobergs lilla uppsats om denna sagotyp⁸⁵ och ännu inte hunnit glömma den. Jag gjorde nu några av hennes frågor till mina egna, och denna krigslist resulterade inte bara i flera halvtimmeslånga utläggningar från tentators sida utan dessutom i att han, när det var dags att skriva in betyget, helt enkelt ålade mig att som ämne för min trebetygsuppsats välja just Aa 428, sedan jag utan minsta tecken på gensvar hade framfört min önskan om ett balladämne.⁸⁶ Nio år senare hade detta tentamensamtal via en licentiatavhandling vuxit ut till mitt doktorsspecimen, med all rätt dedicerat minnet av min lärare.

Kort efter sin avgång skänkte von Sydow sina brev och andra arkivalier, inte minst sina sagoöversättningar från iriska, till Folklivsarkivet, och jag fick i uppdrag av dess nye chef, Sigfrid Svensson, att bringa ordning i dessa papper, vilket tog ett helt läsår i anspråk. Detta arbete avslöjade för mig den otroliga flit han lagt ner

⁸⁵ Boberg, Inger Margrethe, *The Tale of Cupid and Psyche*. I: *Classica et mediaevalia* 1, 1938.

⁸⁶ von Sydow var inte särskilt angelägen om att dra in visorna i sitt ämne, trots den mönstergilla bok han skrev om majvisorna, *God afton om I hemma är* (Malmö 1917).

på att skapa förutsättningar för en forskning som av skilda skäl aldrig hunnits med. I början av Folkminnesarkivets tillvaro och i avsikt att en dag skriva ett index över de svenska folksagorna hade han sålunda och i huvudsak med egen hand i Stockholm och Uppsala kopierat de stora utgivna sagomanuskripten av Hyltén-Cavallius, Säve o.s.v., något som nu kom som en glad överraskning för mig personligen, som slapp åka till de arkiv där de fanns. Dessutom låg där tusentals och åter tusentals lappar i sedesformat, resultatet av hans ständiga läsande under resor, på lediga stunder o.s.v. av sagosamlingar, vilkas texter han typbestämde, utan att annat än i undantagsfall behöva slå i Aarnes & Thompsons katalog. Jag är nöjd med att på rak arm och utan katalog kunna identifiera ett hundratal typnummer, han kunde dem praktiskt taget utan till alla 2500. Vid brist på lappar skrev han in numren vid sidan av sagans titel, och med hjälp av en av den tidens "arkivarbetare" fördes nu även dessa över till registret. Den största individuella excerptthögen utgjordes dock av ett sak- och typregister till L. Sâinéus *Basmele române* från 1895, en jättelik handbok om de rumänska sagorna och orsaken till att von Sydow lärde sig rumänska.

Ända från början 1913 stod det i kursfordringarna för ämnet folkminnesforskning i Lund att licentiestudier krävde kunskap i ett språk utanför de vanliga skolspråken. Flera elever hade valt turkiska, som ansågs lättast (!) och hade en så trevlig lärare (Gunnar Jarring), men jag tog mod till mig och följde redan från ettbetygsstadiet von Sydows egen undervisning i iriska, som i övrigt bara samlade en liten skara jämförande lingvister. Jo då, när det blev dags att läsa iriska texter för mitt avhandlingsarbete kunde jag med lexikons hjälp någorlunda hjälpligt penetrera dem, men någon språkpedagog var

han inte. Däremot hade han läskunskaper i åtskilliga udda språk, och när jag en gång frågade honom hur han lärt sig dem gav han mig rådet att göra som han: skaffa en bibel på det språk jag ville tränga in i och börja studiet med att läsa de verser som jag redan kunde på svenska i t.ex. Första Mosebok och Lukasevangeliet. Jag föredrog dock språklektorernas undervisning i nygrekiska och ryska samt gifte mig med en finska som hade läst ungerska.

von Sydows boksamling inköptes på hans ålderdom av irländska staten och ingår i Dublininstitutets bibliotek. Jag blev anförtrodd att förteckna och värdera böckerna och sände över en lista med pröfsförslag till Dublin. De hade intet att invända mot beloppen, men det framgick av förteckningen att där fanns några verk av så osedlig karaktär att de verkligen inte kunde förvärfvas med statliga irländska medel. Det kom över en herre från Dublin (jag skulle tro med kyrklig anknytning) som sedan satt där och gottade sig ett par dar och lade det värsta i en liten hög för sig. När återstoden skeppats över fick jag av farbror Wilhelm den där högen som arvode för min medverkan i affären. Bland de ratade böckerna var bl.a. den för sin "oanständiga" notapparat beryktade första upplagan av Richard Burtons översättning av och kommentar till 1001 natt i 20 band samt den samling ryska skämtsagor om otuktiga präster och munkar som Aleksandr Afanasjev gav ut anonymt i Genève men som icke desto mindre ledde till att denne Rysslands motsvarighet till bröderna Grimm avskedades från sin tjänst vid riksarkivet och dog i elände. Inte heller Westermarcks *History of human marriage* räknades tydligen på den tiden som rumsren i Dublin, för den kom i retur några månader senare.

Vad som dessutom stannade kvar i Sverige var den omfattande samling iriska

sagoutgåvor, små skillingtrycksliknande häften med en eller ett par autentiska folksagor i varje, vilka von Sydow hade skaffat sig under sina besök på den gröna ön, och av vilka han översatte ett stort antal till svenska. De ligger nu bortglömda i Folklivsarkivets A-arkiv (originaltrycken står på UB) som ett av monumenten över hans flit, men i ett urval som jag redigerade 1963 kan man beundra von Sydows skicklighet att återge de iriska berättarnas tuffa dialoger och fantasifulla

”runs”, fyllda med ordlekar och språkliga skämt.⁸⁷

*

von Sydow var en utomordentligt karismatisk gestalt, och mötet med honom medförde för min personliga del att jag avstod från den läkarutbildning för vilken jag skaffat mig nödiga betyg, för att på vinst och förlust ägna mig åt det av universitetets ämnen som gav de i särklass uslaste framtidsmöjligheterna. Men det har jag å andra sidan aldrig ångrat.

⁸⁷ *Fionns äventyr och andra irländska sagor. Efter C.W. von Sydows översättningar återberättade av Jan-Öjvind Swahn. Sthm 1963.*

Zusammenfassung

Das Erbe von Carl Wilhelm von Sydow

Carl Wilhelm von Sydow (1878–1952) war der erste und bis heute auch einzige Inhaber einer Professur für Folkloristik als selbständiges Universitätsfach in Schweden. Zwar wurde er schon 1910 Privatdozent der Folkloristik (schwed. "folkminnesforskning") in Lund, aber erst 1940 erhielt er einen ausserordentlichen Lehrstuhl für Volkskunde (schwed. damals "folkulturforskning"). Seine Amtszeit als Professor war also sehr kurz.

von Sydows Wirkungsbereich umfasste alle Gattungen der Volksdichtung und des Volksglaubens sowie der volkstümlichen Sitten und Gebräuche. Auf Anregung von Axel Olrik in Kopenhagen veröffentlichte er 1910 eine Untersuchung der Erzählung vom Besuch des Gottes Thor bei Utgårdaloke und analysierte dann während des nächsten Jahrzehnts Texte aus der altnordischen und altgermanischen Heldendichtung. Er machte wichtige Beobachtungen über irischen Einfluss auf die Beowulfdichtung und behandelte mehrere Abschnitte der Nibelungensage. In der Frage des folkloristischen Hintergrunds geriet er in eine langanhaltende Polemik mit einer

Reihe skandinavischer und deutscher Philologen. Während er in seiner Dissertation ein typischer Repräsentant der "finnischen" oder historisch-geographischen Schule gewesen war, vermittelte ihm seine Arbeit an diesen älteren Texten eine andere Auffassung vom Alter der Volksmärchen, die er 1926 der Öffentlichkeit vorlegte. Er betont dabei vor allem die Notwendigkeit eines strikten Gattungssystems, den Zusammenhang des eigentlichen Wundermärchens mit den Indoeuropäern, eine Datierung der Volksmärchentradition auf ältere Epochen als die damals allgemein angenommene, den Ersatz des Wanderungsaspektes durch den Erbaspekt und in Verbindung damit zum einen den Begriff "Ökotypus" und zum anderen die Bedeutung der "aktiven Traditionsträger" für die Verbreitung des Märchens. Er selbst prüfte diese Theorien eigentlich nur in einer einzigen ausführlicheren Untersuchung, nämlich des altägyptischen "Zwei-brüdermärchens".

Überhaupt verfasste von Sydow keine grössere monographische Studie, in der er ein bestimmtes Thema

gründlicher erforschte, sondern wirkte vor allem durch Artikel, in denen er Richtlinien für die Forschung skizzierte und die Ergebnisse anderer in Frage stellte. Häufig veranlasste er seine Doktoranden, seine Ideen zu testen, und regte als Lehrer in Lund und Uppsala eine Reihe von Dissertationen über Märchen (Holmström, Liungman, Liljeblad, Rooth, Swahn), Volksglauben (Granberg, Eskeröd) und Festbräuche (Danver, Fossenius) an.

Einen wichtigen Bestandteil seiner indoeuropäischen Theorie bildete seine Auffassung von den begrenzten Möglichkeiten der Märchen, von Mund zu Mund zu wandern. Die Traditionsträger, die ihm zufolge einen sehr kleinen Teil der Bevölkerung ausmachten, schlossen sich seiner Ansicht nach nur einigermaßen umfassenden Bevölkerungsverschiebungen an, z.B. Völkerwanderungen von Art der indoeuropäischen. Ferner meinte er, das Wundermärchen im abenländischen Sinne, mit einer "geradlinigen Komposition", komme nur bei indoeuropäischen Völkern vor sowie bei solchen, die in einer langjährigen Beziehung zu diesen gestanden hatten, z.B. Finnen, Ungarn und Türken. In derselben Weise sei das Novellenmärchen mit "sich windender Komposition" mit den semitischen Völkern verknüpft. Die indischen Wundermärchen könnten nicht, wie die finnische Schule behauptete, nach deren kontinuierlichem Modell der "Ringe auf dem Wasser" gen Westen von Indien nach Europa "gewandert" sein, da sie dann ein Gebiet mit einer Märchenstruktur anderen Typs durchquert hätten.

Die Märchen hätten sich innerhalb der Traditionsgebiete, die sich mit dem Verbreitungsraum der europäischen und vorderasiatischen Sprachenfamilien deckten, in der Zeit seit der Ankunft der Indoeuropäer auf Unterschiedliche Art entwickelt, entsprechend dem Traditions- und Naturmilieu, in das sie gerieten. Auf diese Weise hätten sich "Ökotypen" entwickelt, die dazu tendierten, für die einzelnen Märchentypen zusammenfallende Grenzen aufzuweisen, was zur Bildung bestimmter "Ökotypengebiete" geführt hätte, eines keltischen, eines slawischen, eines germanischen u.s.w.

Diese Ideen ergänzte von Sydow durch einen weiteren Schritt zurück in die Geschichte. Er meinte, man müsste versuchen, auch zu der präindoeuropäischen Märchentradition vorzudringen, so dass man diese ebenfalls mit einer bestimmten Kultur verknüpfen könnte. Er wählte dazu den in den dreissiger Jahren von einigen Forschern akzeptierten Begriff "Megalithkultur" und glaubte, bestimmte Märchentypen mit dieser verbinden zu können. Diese Auffassung mit ihm zu teilen, fand sich wohl kaum irgendein Kollege bereit, obschon man den ihr zugrunde liegenden Gedanken nicht abweisen kann (allerdings jedoch ohne Beziehung zu einer fiktiven Megalithkultur).

Nach Ablauf eines halben Jahrhunderts erscheinen von Sydows historische Aspekte im Hinblick auf die Märchen veraltet, und zwar vor allem wegen der gründlicheren Kenntnis der aussereuropäischen Märchen, welche die Forscher inzwischen erworben haben. Zweifellos gibt es Wundermärchen mit "geradliniger Komposition" auch in Kulturen, die niemals mit europäischer

Tradition in Berührung gekommen sind, und ebenso sicher ist, dass die mündliche Erzählkunst auf semitischem Gebiet eine reiche Flora von Wundermärchen umfasst.

Für die prosaische Volksdichtung in ihrer Gesamtheit konstruierte von Sydow ein System von Gattungen, aus dem einige Termini und Begriffe nach wie vor aktuell sind, wengleich zuweilen in umgearbeiteter oder umdefinierter Gestalt, z.B. "Memorat", "Fikt" und "Dit". Gerade die eben genannten spielten auch eine Rolle bei seiner Beurteilung des Volksglaubens, die von einer ausgeprägt funktionalistischen Auffassung beherrscht war. So meinte er, die Traditionen in bezug auf übernatürliche Wesen, ja vielfach geradezu deren Entstehung, liessen sich von Memoraterlebnisse her erklären, die auf Halluzinationen, Illusionen und Träume zurückgingen. Auf dem Gebiet der volkstümlichen Magie schloss er sich im grossen ganzen Frazers assoziationspsychologischen Gedankengängen an, meinte aber, dass Assoziationen durch Ähnlichkeit und Berührung, die imitative und kontagiöse Magie ergeben hätten, nicht für alle derartigen supranormalen Verknüpfungen ausreichen, sondern durch einen dritten Assoziationstypus vervollständigt werden müssten, der sich auf emotionelle Faktoren stützte. Diese Gedankengänge verfolgten später u.a. Eskeröd und Honko weiter und modernisierten sie.

Auch in bezug auf die Festbräuche hatte von Sydow eine funktionalistische Grundauffassung, die dazu führte, dass er die Entstehung und Ausgestaltung der Festsitten eher als Ergebnis eines menschlichen Bedürfnisses nach Entspannung und Vergnügen deutete, als sie von älteren religions- und kirchengeschichtlichen Vorbildern abzuleiten. Besonders wandte er sich gegen Wilhelm Mannhardts Theorien von einem älteren Fruchtbarkeitskult und dem Glauben an Fruchtbareitädämonen als Erklärung für Sitten und Gebräuche bei Ernte und Aussaat und bei Jahresfesten wie Weihnachten und Johanni. Nicht zuletzt in diesem Punkt kam es zu einer Kollision mit einem seiner Kollegen in Lund, dem Professor für klassisches Altertum und Geschichte der Antike, Martin P. Nilsson; leider befasste sich von Sydows hauptsächlich Produktion während seiner kurzen Amtszeit als Professor mit dieser von beiden Seiten mit grosser Schärfe geführten Polemik.

Die Volksmärchenforschung lag von Sydow ganz besonders am Herzen, aber auf diesem Gebiet besteht sein Erbe nicht so sehr aus seinen Theorien als aus dem "Institutet för nordisk folkdiktsforskning" (NIF, derzeit in Åbo/Turku, Finnland), das seiner Initiative zu verdanken ist. Leider droht ihm heute die Stilllegung. Eine längere Lebenskraft besass, in bearbeiteter Gestalt, seine Forschung über Sitten und Glauben, nicht zuletzt seine Analyse des Hintergrundes von Magie, wie auch die Terminologie, die er für dieses Gebiet schuf. Auch von seinen Forschungsergebnissen in bezug auf die mittelalterlichen Heldensagen hat sich etliches als von bleibendem Wert erwiesen.

Abschliessend schildert der Verfasser seine persönlichen Eindrücke von und Erinnerungen an von Sydow.

Übersetzung: Christiane Boehncke Sjöberg